

ДЯКОВИЧ М. М.,
доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права
та процесу
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 347.1 Цивілістика
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.11>

ДОВІРЕНІСТЬ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена дослідженню однієї із підстав виникнення представництва, а саме довіреності. Внаслідок проведеного дослідження було розмежовано поняття наступним чином: сама по собі довіреність – це документ, а видання або передання довіреності особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі, – це односторонній правочин. Визначено момент виникнення у повіреного повноважень з представництва довірителя перед третіми особами.

Проаналізовано норми закону, присвячені регламентації форми довіреності. Акцентовано увагу на проблемних положеннях, які потребують уточнень від законодавця.

У статті виокремлено види довіреностей за різними критеріями (наприклад, обсяг повноважень, які передаються повіреному, сфера застосування, мета видання), які мають більше пізнавальне і теоретичне значення. Розглянуто галузі використання довіреностей та їхню правову природу.

Окреслено перелік посадових осіб, уповноважених посвідчувати довіреності. Наведено приклади правовідносин, в які неможливо вступати через представника. Виокремлено ситуації, при яких видання довіреності для представництва непотрібне, а також випадки, коли видання довіреності є прямою вимогою закону або ж виступає логічною передумовою здійснення особою своїх прав завдяки діям третьої особи.

В ході дослідження встановлено, що в результаті видання довіреності на керування транспортним засобом, в особи, яка видала довіреність, ніяких прав і обов'язків не з'являється. Використання зобов'язань особою, якій видано довіреність, треба відносити до дій фактичного характеру.

В статті розглянуто вимоги до змісту довіреності та її форми. Встановлено, що довіреність вчиняється у письмовій формі і коли це прямо вказано у законі, з нотаріальним посвідченням. Визначено поняття передоручення, висвітлено особливості довіреностей, виданих у порядку передоручення.

Ключові слова: довіреність, видання довіреності, форма довіреності, нотаріус, передоручення.

Diakovych M. M. Power of attorney: civil legal aspect

The article is dedicated to the study of one of the foundations of representation, namely power of attorney. As a result of the conducted research, the concept was differentiated as follows: power of attorney in and of itself is a document, and the issuance or transfer of the power of attorney by the person being represented (the guarantor) directly to a third party constitutes a unilateral legal act. The moment at which the representative acquires the authority to represent the guarantor before third parties has been identified.

The norms of the law dedicated to regulating the format of a power of attorney have been analyzed. Emphasis has been placed on problematic provisions that require clarifications from the legislator.

The article highlights types of power of attorney based on various criteria (such as the scope of authority granted to the agent, the field of application, and the purpose of issuance), which have more cognitive and theoretical significance. The areas of power of attorney usage and their legal nature are examined.

A list of authorized officials empowered to certify powers of attorney is outlined. Examples of legal relationships that cannot be entered into through a representative are provided. Situations where issuing a power of attorney for representation is unnecessary are highlighted, as well as cases where issuing a power of attorney is a direct legal requirement or a logical prerequisite for an individual to exercise their rights through the actions of a third party.

During the research, it was established that issuing a power of attorney for vehicle management does not confer any rights or responsibilities upon the person who issued the power of attorney. The utilization of obligations by the individual to whom the power of attorney was issued should be attributed to actions of a factual nature.

The article examines the requirements for the content and form of a power of attorney. It is established that a power of attorney is executed in written form and, when explicitly stated in the law, with notarial certification. The concept of delegation is defined, and the specifics of powers of attorney issued in the process of delegation are elucidated.

Key words: *power of attorney, issuance of power of attorney, power of attorney form, notary, delegation.*

Вступ. Інститут представництва як один із древніх інститутів цивільного права ще з давніх давен викликав увагу українських і зарубіжних юристів та науковців, оскільки він відіграє важливу роль у суспільстві.

Представництво має місце у випадках, коли учасники цивільних відносин не мають можливості самостійно здійснювати необхідні юридичні дії.

В українському цивільному законодавстві представництво має різні форми та види і набуло доволі широкого застосування. Однак, незважаючи на вищезгадане, цей інститут містить деякі недоліки та прогалини як у законодавчій регламентації, так і у розумінні правової природи деяких дій представника або особи, яку представляють.

В цій статті зосередимо увагу на проблемах інституту, які впливають із представництва за довіреністю.

Постановка завдання. У цій статті маємо на меті розкрити правову природу довіреності та особливості представництва за довіреністю, розглянути види довіреностей за різними критеріями, сфери їхнього застосування, а також існуючі прогалини у регулюванні і запропонувати методи їхнього усунення.

Результати дослідження. Глава 17 ЦК України присвячена урегулюванню відносин представництва в цілому і особлива увага у статтях 244–250 ЦК України присвячена одній із підстав виникнення представництва – довіреності [1].

Довіреністю за визначенням ч. 3 ст. 244 ЦК України є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Отже, довіреність – це письмове повноваження. А тому, в іншій формі, крім письмової, довіреність не може існувати. Це звичайно не відповідає ч. 1 ст. 245 ЦК України, де законодавець вказує, що форма довіреності повинна відповідати формі, в якій відповідно до Закону має вчинятися правочин. Це положення також суперечить самому визначенню довіреності, яке подається у ч. 3 ст. 244 ЦК України, що це є письмовий, все-таки, документ. Тому, норму ч. 1 ст. 245 ЦК України необхідно викласти у новій редакції.

Дуже часто в юридичній та у практичній діяльності із застосуванням правових норм ототожнюються поняття «довіреність» та «видання довіреності». Однак, ці поняття треба розрізняти, і це має важливе теоретичне та практичне значення.

Ще раз наголошуємо, що довіреність – це документ. Видання довіреності – це односторонній правочин. Водночас довіреність видається на підставі договору, який є двостороннім правочином (ст. ст. 1003, 1007 ЦК України). Таким чином особа, яка не бере участі при видачі довіреності, тим не менш, виявила свою волю бути представником особи, яка її видає, укладаючи договір доручення.

Сам по собі факт існування довіреності як документа не породжує повноважень в особи, на ім'я якої оформлена довіреність, оскільки довіреність їй не видана. Так, якщо деяка особа оформила довіреність та зберігає її у себе, то ніяких повноважень в особи, на яку оформлена довіреність, не виникає. Більше того, якщо ця особа, наприклад, викрала цю довіреність, то вона однаково позбавлена права діяти від імені особи, яка оформила цю довіреність, але не видала її особі, яка мала б виконувати усі повноваження, вказані у довіреності.

Як висновок, повноваження, які вказуються в довіреності, з'являються в особи, на ім'я якої оформлена довіреність, внаслідок:

1. видання довіреності;

2. передання довіреності особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі.

Тому, у першому випадку, необхідно, щоб особа, на ім'я якої оформлена довіреність, її прийняла або ж у другому випадку – безпосередньо прийняла третя особа.

Визначаючи коло повноважень, якими наділяється повірена особа (представник), особа, яка видає довіреність діє на свій розсуд (керується своєю волею).

Важливо лише те, щоб особа, яка видає довіреність, не виходила за межі правоздатності і дієздатності. Так, якщо до змісту правоздатності суб'єкта не входить можливість вчиняти певні дії (наприклад, купувати якесь майно), то неможливим є видання довіреності, яка містить повноваження на вчинення таких дій. Особа від 14 до 18 років вправі вчиняти будь-які правочини, крім правочинів передбачених ч. 1 ст. 32 ЦК України, за згодою батьків (усиновлювачів або піклувальників). Тому, якщо неповнолітня особа має намір видати довіреність на вчинення правочину, то така довіреність може бути видана тільки зі згоди законних представників.

Видання довіреності доволі поширене явище.

В принципі довіреність може бути видана на вчинення будь-яких юридичних дій. Однак, у деяких випадках, закон вказує на необхідність видання довіреності або вказує на можливість видання довіреності. У певних ситуаціях вчинення юридичних дій по довіреності не дозволяється, як от, наприклад, укладення шлюбного договору. Це відображено і в ч. 2 ст. 238 ЦК України, а саме: представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто особою, яку він представляє. Ці ситуації обумовлені суттю відносин, які регулюються. Так, відповідно до ч. 4 ст. 95 ЦК України, керівники філій та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності. У відповідності до ст. 930 ЦК України, щодо договору транспортного експедирування, клієнт повинен видати експедиторові довіреність, якщо вона є необхідною для виконання його обов'язків. А за змістом статті 1007 ЦК України, по договору доручення довіритель зобов'язаний видати довіреність на вчинення юридичних дій, передбачених договором доручення.

Іноді закон вказує на можливість вибору різних варіантів поведінки, але при виборі певного варіанту вказує на необхідність наявності довіреності. Так, кожний учасник повного товариства має право діяти від імені товариства, якщо засновницьким договором не визначено, що всі учасники ведуть справи спільно або що ведення справ доручено окремим учасникам. У разі спільного ведення учасниками справ товариства для вчинення кожного правочину є необхідною згода всіх учасників товариства. Якщо ведення справ доручено

окремим учасникам повного товариства, інші учасники можуть вчиняти правочини від імені товариства за наявності у них довіреності, виданої учасниками, яким доручено ведення справ товариства.

Вказівка закону на можливість видання довіреності, як правило, визначені юридико-технічним характером, зокрема, прагненням не допустити тлумачення норми у неpravильному напрямку. Наприклад, у ч. 2 ст. 136 ЦК України щодо управління командитним товариством зазначається що, вкладники не мають права брати участь в управлінні діяльністю командитного товариства та заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства. Вкладники командитного товариства можуть діяти від імені товариства тільки за довіреністю. От якби ж не було цієї фрази «діяти тільки за довіреністю», то з'явилось би тільки таке тлумачення: вкладники командитного товариства ні при яких обставинах не можуть стати представниками цього товариства.

Цікаві міркування з'являються при аналізі норм спадкового права, де вказується, що у певних випадках довіреність не потрібна. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1269 ЦК України, заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто. Заяву про прийняття спадщини від імені малолітньої, недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікуни. Отже, для прийняття спадщини законним представником довіреність не вимагається.

Довіреності прийнято залежно від об'єму повноважень, якими наділяється повірений або представник, класифікувати на три види:

1) **генеральна або ж загальна довіреність** – видається на вчинення різних юридичних дій. При видачі такої довіреності представник наділяється широким колом повноважень. До цих довіреностей відносять довіреності про управління і розпорядження майном, про різного роду представницькі повноваження, які стосуються різних правочинів. Однак ніколи не може бути універсальної довіреності, тобто такої, на підставі якої представник міг би діяти, від імені довірителя у всіх можливих відносинах;

2) **спеціальна довіреність** – дає можливість представнику (повіреному) вчиняти від імені довірителя необмежену (але ж обмежену) кількість однорідних юридичних дій. Наприклад, така довіреність може посвідчувати право повіреного (представника) вчиняти правочини по закупці у громадян сільськогосподарської продукції;

3) **разова довіреність** – дає можливість представнику (повіреному) вчинити одну чітко визначену юридичну дію (укласти договір купівлі-продажу автомобіля).

Така класифікація довіреностей є загальноприйнятою. З теоретичної точки зору є корисною з пізнавальної сторони. А з практичної – не важливо як називати таку довіреність: чи генеральною, спеціальною чи разовою. Важливо яке коло повноважень у довіреності описане.

Як вже відзначалось, довіреності дуже поширені у побуті. Вони видаються на виконання договорів доручення. Представництво за довіреністю може ґрунтуватися не лише на договорі, але й на акті органу юридичної особи (розпорядженні, наказі директора та інше).

Особливо хотілось би зупинитись на довіреностях на право **управління / керування** транспортними засобами (перш за все автомобілями). В результаті діяльності особи, яка отримала «довіреність на право керування» транспортним засобом, в особи, яка видала довіреність, ніяких прав і обов'язків не з'являється. В даному випадку використовується лише правова форма – довіреність, але немає відповідного правового змісту. Іншими словами, виконання зобов'язань особою, якій видано довіреність, слід відносити до дій фактичного характеру. Ці дії, які носять такий характер, повинні слугувати доповненням до дій юридичних.

Звичайно, фактичні дії (оскільки вони викликають ті чи інші правові наслідки) мають значення юридичних фактів. Але в даному випадку терміни «фактичні» і «юридичні» дії набувають зовсім іншого змісту: «під назвою юридичних дій з усієї сукупності юридичних фактів виокремлюються тільки ті дії, які спрямовані на здійснення чи набуття суб'єктивних прав та обов'язків через укладені угоди» [2].

Довіреність, як ми вже відзначили, вчиняється у письмовій формі. Це означає, що ця форма може бути проста письмова або письмова з нотаріальним посвідченням.

Нотаріальне посвідчення довіреності вчиняється у всіх випадках, коли до правочину застосовується нотаріальне посвідчення (наприклад, правочин купівлі-продажу нерухомого майна); при видачі довіреності по передорученні. Згідно з ч. 2 ст. 245 ЦК України довіреність, що видається у порядку передоручення підлягає нотаріальному посвідченню, крім випадків передоручення на одержання заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших платежів та поштової кореспонденції (поштових переказів, посилок тощо) може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання.

Частина 3 цієї ж норми передбачає спеціальні випадки, коли довіреність, посвідчена спеціально уповноваженими на це органами, прирівнюється до нотаріально посвідчених.

Аналогічний перелік осіб, що мають право посвідчувати довіреність, закріплений у Законі України «Про нотаріат» [3]. Зокрема, до нотаріально посвідчених довіреностей прирівнюються:

– довіреність військовослужбовця або іншої особи, яка перебуває на лікуванні у госпіталі, санаторії та іншому військово-лікувальному закладі, може бути посвідчена начальником цього закладу, його заступником з медичної частини, старшим або черговим лікарем;

– довіреність військовослужбовця, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднання, установи, військово-навчального закладу, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, також довіреність працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця може бути посвідчена командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу;

– довіреність особи, яка тримається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, може бути посвідчена начальником установи виконання покарань чи слідчого ізолятора;

– довіреність особи, яка проживає у населеному пункті, де немає нотаріусів, може бути посвідчена уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреностей на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування і розпорядження транспортними засобами;

– довіреність суб'єкта права на безоплатну вторинну правову допомогу, за зверненням якого прийнято рішення про надання такої допомоги, може бути посвідчена посадовою особою органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Довіреність на право участі та голосування на загальних зборах, видана фізичною особою, посвідчується у порядку, визначеному законодавством (ч. 5 ст. 245 ЦК України), а саме відповідно до ч. 5 ст. 50 Закону України «Про акціонерні товариства», посвідчується нотаріусом або іншими посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, а також може посвідчуватися депозитарною установою у встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку. Така ж довіреність від юридичної особи видається її органом або іншою особою, уповноваженою на це її установчими документами. Довіреність на право участі та голосування на загальних зборах від імені юридичної особи видається її органом або іншою особою, уповноваженою на це установчими документами такої юридичної особи. Представник акціонера може отримувати від нього перелік питань порядку денного загальних зборів з інструкцією щодо голосування з цих питань. Під час голосування на загальних зборах представник повинен голосувати відповідно до завдання щодо голосування. Якщо представник акціонера не має завдання щодо голосування, він здійснює голосування на загальних зборах на свій розсуд [4].

Отже, довіреність має бути складена таким чином, щоб у третьої особи, для представлення перед якою була видана довіреність, не було сумнівів у тому, хто такий представник і хто особа, яка його представляє та які її повноваження.

Враховуючи положення закону, Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а також правозастосовну практику, треба відзначити, що у довіреності необхідно вказувати наступне:

- місце вчинення (село, місто область);
- дата видачі (число, місяць, рік);
- прізвище, ім'я та по батькові представника (довірителя) і особи, яка його представляє, може бути дата їх народження, місце проживання реквізити документів, по яким встановлюється їх особа; щодо юридичної особи – назва юридичної особи, відомості про реєстрацію, місце реєстрації та повноваження її представника;
- об'єм повноважень;
- строк дії;
- підпис особи, яка видала довіреність.

Відповідно до ст. 246 ЦК України – довіреність від імені юридичної особи видається її органом або іншою особою, уповноваженою на це її установчими документами.

Якщо у довіреності не встановлений строк її дії, то вона зберігає чинність до припинення її дії. А строк довіреності, яка видана в порядку передоручення, не може перевищувати строку основної довіреності, на підставі якої вона видана.

Довіреність, у якій не вказана дата її вчинення, є нікчемною (ст. 247 ЦК України).

Відповідно до ст. 240 ЦК України представник зобов'язаний вчиняти правочин за наданими йому повноваженнями особисто.

Правовим нормам, якими регулюються відносини по довіреності, відомий такий термін як «замісник».

Якщо договором або законом між особою, яку представляють і представником, або якщо представник був вимушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє, то він може передати свої повноваження частково або повністю іншій особі. Одночасно з цим він повинен повідомити про це особу, яку він представляє та надати їй необхідні відомості про особу, якій передані відповідні повноваження (замісника). Якщо цього обов'язку він не виконав, то відповідальність за дії замісника покладаються на особу, яка передала повноваження, як за свої власні (ч. 2 ст. 240 ЦК України).

Передоручення є одностороннім правочином, який вчиняється представником за основною довіреністю. Передоручення не є ні цесією, ні переведенням боргу.

До передоручення застосовуються норми про правочини з врахуванням його одностороннього характеру та статті 240 ЦК України.

У довіреності, виданій в порядку передоручення, не допускається передання представнику (повіреній особі) права на передоручення. Така довіреність не може містити в собі більше прав, ніж їх передано за основною довіреністю.

Відповідно до п. 5.6 гл. 4 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України у довіреності, виданій у порядку передоручення, мають бути вказані дата і місце посвідчення основної довіреності, та реєстровий номер, найменування нотаріального округу, прізвище, ім'я та по батькові нотаріуса, який її посвідчив, прізвище, ім'я, по батькові і місце проживання особи, якій видана основна довіреність, і особи, якій вона передоручає свої повноваження [5].

Особа, яка видала довіреність, за винятком безвідкличної, може у будь-який час її скасувати або довіреність, видану в порядку передоручення. Відповідно про цей факт має бути повідомлений представник, якому була видана ця довіреність, а також треті особи, для представництва перед якими була видана довіреність. Як зазначено у ч. 3 ст. 249 ЦК України – права та обов'язки щодо третіх осіб, що виникли внаслідок вчинення правочину представником до того, як він довідався або міг довідатися про скасування довіреності, зберігають чинність для особи, яка видала довіреність, та її правонаступників. Це правило не застосовується, якщо третя особа знала або могла знати, що дія довіреності припинилася.

Крім скасування довіреності Цивільний кодекс України передбачає і відмову представника від вчинення дій, які були визначені довіреністю. Отже, відмова представника за

довіреністю є можливою, однак він зобов'язаний негайно повідомити про це особу, яку він представляє, про відмову від вчинення дій, які були визначені довіреністю.

Обмежувальними заходами є те, що представник не може відмовитися від вчинення дій, які були визначені довіреністю, якщо такі дії є невідкладними або такими, що спрямовані на запобігання завданню збитків особі, яку він представляє чи іншим особам (ч. 3 ст. 250 ЦК України). Якщо представник недотримається цих вимог, то він відповідає перед особою, яка видала довіреність за завдані їй збитки.

Посвідчені нотаріусами довіреності, а також передоручення за ними, припинення їх дій, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей у порядку, встановленому Положенням про Єдиний реєстр довіреностей, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 28.12.2006 року № 111/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.12.2006 року за № 1378/13252 [6].

Висновки. Для більш ефективного застосування інституту представництва, яке ґрунтується на договорі, слід звернути увагу на те, що довіреність як документ не породжує повноважень в особи, на ім'я якої оформлена довіреність. Довіреність як правочин діє лише при її виданні або переданні особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі, як це зазначено у ч. 3 ст. 244 ЦК України.

Зважаючи на важливість довіреності як письмового документа, вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 1 ст. 245 Форма довіреності та викласти її у такій редакції: «1. Довіреність видається у письмовій формі».

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Text
2. Договірне право України: Особлива частина : навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2009. С. 811.
3. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 року № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
4. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 лип. 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20> – Text
5. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
6. Положенням про Єдиний реєстр довіреностей : Наказ Міністерства юстиції України від 28 груд. 2006 року № 111/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.12.2006 року за № 1378/13252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1378-06> – Text

